

บทเรียน เรื่อง หลักธรรมอริยสัจ ๔
สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ชุดที่ ๑ ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔

พระสมชาย มนาโป

ตำแหน่ง ครูพระสอนศีลธรรม

โรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา ๕

คำนำ

ชุดกิจกรรม เรื่อง หลักธรรมอริยสัจ ๔ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม กลุ่มสาระ
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีจำนวน ๑๒ ชุด ดังนี้
หลักธรรมอริยสัจ ๔ (ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ)

- ชุดที่ ๑ เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔
หมวดทุกข (ธรรมที่ควรรู้)
- ชุดที่ ๒ เรื่อง ชั้นธ ๕
- ชุดที่ ๓ เรื่อง หลักธรรม : นิยาม ๕
หมวดสมุทัย (ธรรมที่ควรละ)
- ชุดที่ ๔ เรื่อง อกุศลวิตก ๓ ภาพ ๓
หมวดนิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ)
- ชุดที่ ๕ เรื่อง ภาวนา ๔ วิมุตติ ๕
หมวดมรรค (ธรรมที่ควรเจริญ)
- ชุดที่ ๖ เรื่อง สัทธรรม ๓
- ชุดที่ ๗ เรื่อง วุฒิธรรม ๔
- ชุดที่ ๘ เรื่อง พละ ๕
- ชุดที่ ๙ เรื่อง อุบาสกธรรม ๕
- ชุดที่ ๑๐ เรื่อง การสงเคราะห์บุตร
- ชุดที่ ๑๑ เรื่อง การสงเคราะห์ภรรยาหรือสามี
- ชุดที่ ๑๒ เรื่อง ความสันโดษ

ชุดกิจกรรมที่ศึกษาอยู่นี้เป็นชุดกิจกรรมที่ ๑ เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอริยสัจ ๔
หวังเป็นอย่างยิ่งว่า นักเรียนทุกคนคงจะได้รับความรู้และความเพลิดเพลินในการศึกษา สามารถ
พัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

คำแนะนำสำหรับครู

ชุดกิจกรรม เรื่อง หลักธรรมอริยสัจ ๔ ชุดที่ ๑ เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔ หน่วยที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สารศาสนา ศิลปธรรม จริยธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่เน้นการฝึกทักษะ

กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ครูควรปฏิบัติดังนี้

๑. ศึกษาชุดกิจกรรมคู่มือแผนการจัดการเรียนรู้ในเรื่องเดียวกันมาล่วงหน้า
อย่างละเอียด
๒. เตรียมสื่ออุปกรณ์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่จะต้องใช้ทำกิจกรรม
ในแต่ละครั้งให้พร้อมก่อน หากมีปัญหาจะใดแก้ไขก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
๓. จัดกิจกรรมโดยเน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อให้
นักเรียนเกิดพัฒนาการทางด้านต่างๆ เช่น ทักษะการคิด วิเคราะห์ มีวิจารณญาณ การเผชิญ
ปัญหา และการหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้ถูกต้องเหมาะสม
๔. ขณะปฏิบัติกิจกรรมควรกระตุ้นให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างตั้งใจ ครูสังเกต
และประเมินพฤติกรรมนักเรียนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้บรรลุ
ตามจุดประสงค์อย่างมีคุณภาพ
๕. เมื่อทำใบกิจกรรม และแบบบันทึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ครบทุกขั้นตอน
แล้วให้นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนในกระดาษคำตอบ
๖. ตรวจสอบคำตอบใบกิจกรรมจากใบเฉลยกิจกรรม และแบบบันทึกการคิด
อย่างมีวิจารณญาณ ตรวจสอบกระดาษคำตอบของแบบทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน เพื่อพัฒนา
การเรียนรู้ของนักเรียน ทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
๗. ครูคอยควบคุมการใช้ชุดกิจกรรมอย่างระมัดระวังและรวดเร็วทันเวลา
๘. เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง ครูควรเน้นให้นักเรียนเก็บสื่อ
อุปกรณ์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย หากชำรุดก็ซ่อมแซมเพื่อเก็บไว้ใช้ในครั้งต่อไป

คำแนะนำสำหรับนักเรียน

ชุดกิจกรรมที่นักเรียนจะศึกษาต่อไปนี้เป็นชุดกิจกรรม เรื่อง หลักธรรมอริยสัจ ๔ ชุดที่

๑

เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นชุดกิจกรรมที่เน้นกระบวนการให้นักเรียนได้คิดและลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามกำหนดด้วยตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด นักเรียนควรปฏิบัติ

ตามคำชี้แจงต่อไปนี้

๑. ชุดกิจกรรม เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔ นี้ ใช้เวลา ๑ ชั่วโมง ศึกษาสาระสำคัญและจุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วจะทราบว่าเมื่อจบบทเรียนนี้แล้วนักเรียนจะสามารถทำอะไรได้บ้าง

๒. ทำแบบทดสอบก่อนเรียนตามความเข้าใจด้วยความซื่อสัตย์

๓. ศึกษาใบความรู้ และทำใบกิจกรรมเรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔

๔. นักเรียนแต่ละคนฝึกทักษะกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในกิจกรรม ตามแนวการสอนคิดของเพ็ญพิศุทธิ์ เนคมานุรักษ์ ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๔.๑ ขั้นเสนองานหรือสถานการณ์

๔.๒ ขั้นฝึกความสามารถในการคิด

๔.๒.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๔.๒.๒ ขั้นจัดระบบข้อมูล

๔.๒.๓ ขั้นการตั้งสมมุติฐาน

๔.๒.๔ ขั้นการสรุปอ้างอิง

๔.๒.๕ ขั้นการสรุปและตัดสินใจ

๔.๒.๖ ขั้นประเมินกระบวนการคิด

๕. นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔ - ๕ คน

๖. นำผลการคิดของแต่ละคนมาเสนอต่อกลุ่มและสรุปเป็นความคิดของกลุ่ม

๗. นำเสนอความคิดของกลุ่มหน้าชั้นเรียน

๘. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายและซักถามในกรณีที่มีปัญหาที่นำเสนอกับสถานการณ์ไม่สอดคล้องกัน

๙. นักเรียนสนทนาถึงวิธีการที่จะนำหลักธรรมอริยสัจ ๔ ไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน

๑๐. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนในกระดาษคำตอบ

สาระสำคัญของชุดกิจกรรม

๑. สาระการเรียนรู้

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๓๓๑๐๒ สังคมศึกษา ๖ (พระพุทธศาสนา) รูและเข้าใจประวัติความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ตัวชี้วัด

ส ๑.๑ ม ๖/๑ อธิบายธรรมคุณและขอธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ ๔ หรือหลักธรรม ของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด เห็นคุณค่าและนำไปพัฒนาแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม

ส ๑.๒ ม ๖/๒ วิเคราะห์การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือเพื่อการดำรงตน อย่างเหมาะสมในกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. สาระสำคัญ

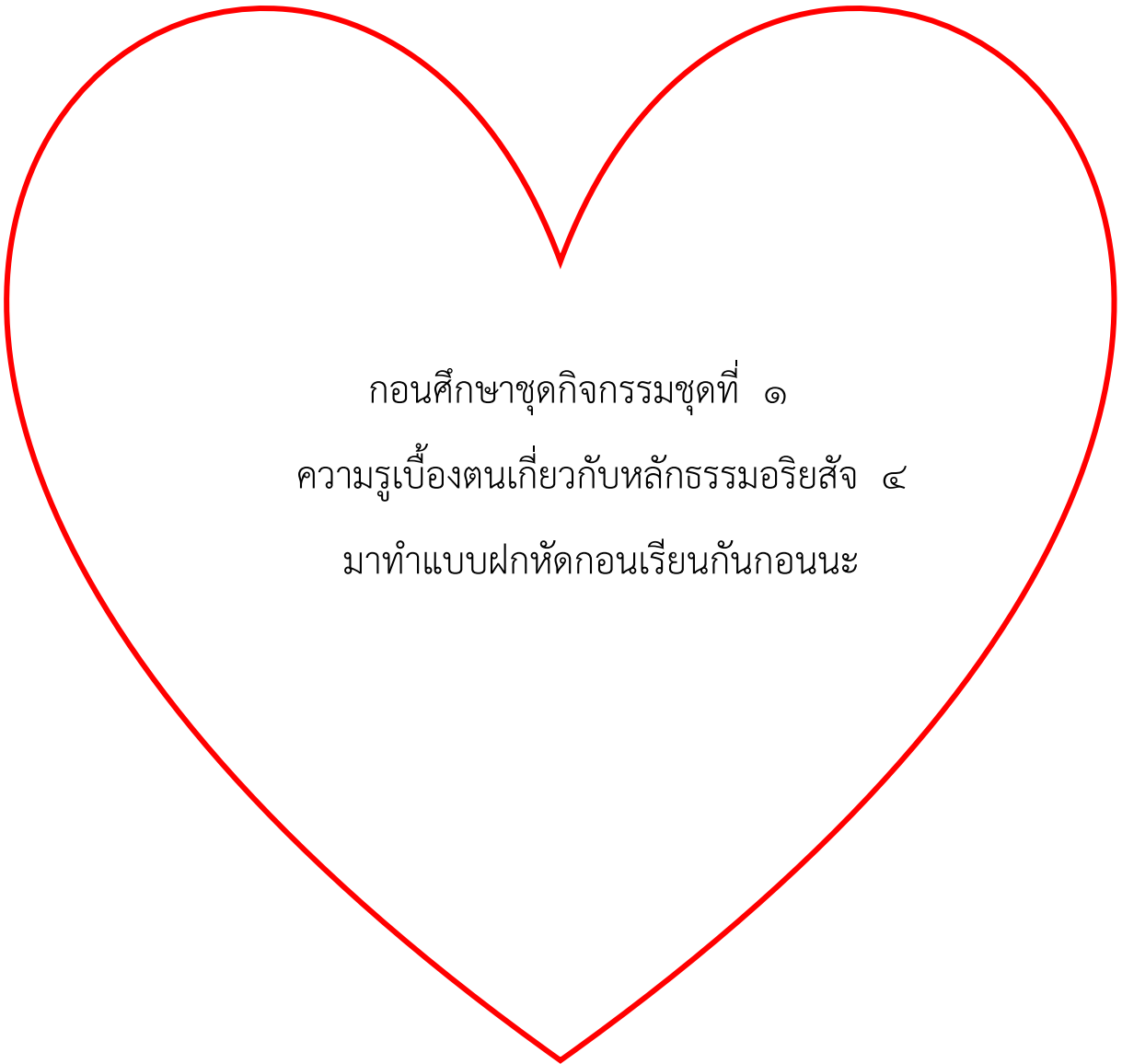
หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่สอนใหม่มนุษย์ทุกข์ ที่เกิดแห่งทุกข์ และขอปฏิบัติ เพื่อให้ถึงซึ่งความดับแห่งทุกข์

๒. จุดประสงค์การเรียนรู้

- ๒.๑ วิเคราะห์องค์ประกอบของหลักธรรมอริยสัจ ๔ ได้
- ๒.๒ เลือกใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ ในการแก้ปัญหาตามสถานการณ์ได้
- ๒.๓ มีทักษะกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามที่กำหนด

๓. วิธีการเรียนรู้

- ๓.๑ อานทำความเข้าใจขอแนะนำการเรียนรู้จากชุดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ชัดเจน
- ๓.๒ สร้างความรู้สึกที่ดีให้กับตนเองว่าเป็นผู้มีพรอมที่จะเรียนรู้ทุกสิ่งอย่างสร้างสรรค์
- ๓.๓ ปฏิบัติตามกิจกรรมที่เตรียมไว้ในชุดกิจกรรมตามลำดับขั้นตอนอย่างเคร่งครัด

ก่อนศึกษาชุดกิจกรรมชุดที่ ๑
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔
มาทำแบบฝึกหัดก่อนเรียนกันก่อนนะ

แบบทดสอบ ชุดกิจกรรม เรื่อง หลักธรรมอริยสัจ ๔ ชุดที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย x ทับตัวอักษรหนาข้อความที่เป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. หลักธรรมอริยสัจ ๔ นั้น เป็นธรรมवादด้วยเรื่องเหตุและผล ข้อใดจัดอยู่ในสวนของผล
ก. ทุกข - สมุทัย ข. ทุกข - นิโรธ ค. นิโรธ - มรรค ง. สมุทัย - มรรค
๒. เพราะเหตุใดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งที่สอนใหม่มนุษย์มีหลักที่พึงทางใจ
ก. ต้องการให้มนุษย์ยอมรับความจริง ข. ต้องการให้มนุษย์นับถือพระพุทธศาสนา
ค. ต้องการให้มนุษย์อยู่รวมกันอย่างมีความสุข ง. ต้องการให้มนุษย์มีความศรัทธาในบิณฑิพระพุทธเจ้า
๓. ความสุขของคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน ข้อใดสำคัญที่สุด
ก. มีทรัพย์ ข. ไม่มีหนี้ ค. ภัยทรัพย์ ง. ประพฤติไม่มีโทษ
๔. สมพรเกิดความทุกข์ อดอยากโอบานสวยๆ และรถยนต์คันใหม่แสดงว่าสมพร เกิดต้นหาประเภทใด
ก. ภาวต้นหา ข. วิภวต้นหา ค. การต้นหา ง. ถูกทุกข้อ
๕. ข้อใดคือ คุณของอริยสัจ
ก. สอนให้ไม่ประมาท ข. สอนให้ปลอดภัย
ค. สอนให้แก้ปัญหาด้วยตนเอง ง. สอนให้เข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติ
๖. บิดา - มารดา เป็นผู้ที่มีพระคุณต่อเรา ทำอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อท่านทั้งสอง
ก. ซื่อของมอบให้ท่านในโอกาสต่างๆ ข. เชื่อฟังและทำตามที่ท่านอบรมสั่งสอน
ค. จัดพานดอกไม้บูชาท่านในวันพ้อและวันแม่ ง. ใ้เงินท่านใช้จ่ายทุกเดือน
๗. การแก้ปัญหาตามหลักธรรมอริยสัจ ๔ มีลักษณะอย่างไร
ก. ปองกันคนทั้งหลายไม่ให้เกิดความทุกข์ ข. ช่วยสัตว์ทั้งหลายให้ต่อสู้กับความทุกข์
ค. ช่วยคนทั้งหลายให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ง. ช่วยสัตว์ทั้งหลายให้อดทนต่อความทุกข์
๘. ข้อใด คือ ความหมายของคำว่า “นิโรธ”
ก. ความสูญสิ้น ข. ความเสื่อมสลาย ค. ความดับสนิท ง. ความดับทุกข์
๙. การที่เราสามารถกำหนดครูสาเหตุของปัญหาในชีวิตของเราได้คือข้อใดในอริยสัจ ๔
ก. ทุกข ข. สมุทัย ค. นิโรธ ง. มรรค
๑๐. สิ่งใดที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้แต่ต้องกำหนดรู้ ในอริยสัจ ๔
ก. ทุกข ข. สมุทัย ค. นิโรธ ง. มรรค

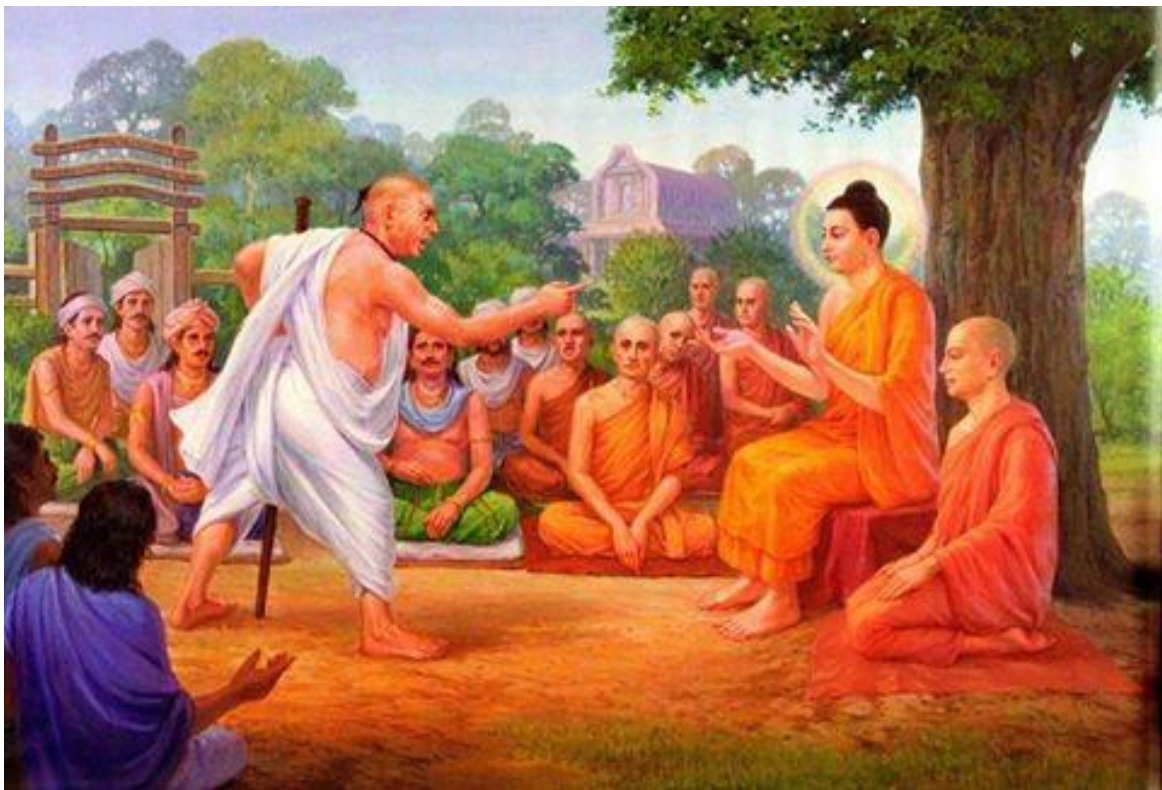
เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน

๑. ข ๒. ค ๓. ก ๔. ก ๕. ง ๖. ข ๗. ค ๘. ง
๙. ข ๑๐. ก

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔

ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งแสดงคำสั่งสอนเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ในโลกนี้ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะมนุษย์ต้องอยู่เป็นกลุ่มในสังคมที่ทุกคนยอมรับว่าเป็นสังคมที่มีความเจริญรุ่งเรือง เพียบพร้อมไปด้วยอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีพ แต่ขณะเดียวกันก็เกิดความไม่สงบขาดความมั่นคงด้านจิตใจ ขาดหลักที่พึ่งทางใจทำให้มีปัญหาคือการดำรงชีวิตของตนเองและส่วนรวม

หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งที่สอนให้มนุษย์มีหลักที่พึ่งทางใจ และมีแนวทางประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เกิดมงคลแก่ชีวิต อันจะทำให้มนุษย์สามารถอยู่รวมกันในสังคมด้วย

ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พุทธธรรม เป็นเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิตธรรมทุกขอหากปฏิบัติตามอย่างจริงจัง จะเป็นประโยชน์แกชีวิตอย่างมากทั้งสิ้น พุทธธรรมนั้นสอนทั้งการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ชีวิตตนมีค่า

หรือเป็นชีวิตที่ประเสริฐ ชีวิตที่อยู่กับความเจริญและคุณธรรมและสอนการดำเนินชีวิตให้สังคมอยู่รวมกันอย่างสามัคคี สงบ และเกิดประโยชน์แกสวนรวม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมาก หลักธรรมที่จัดว่าเป็นแม่บทของพุทธธรรมทั้งหมดได้แก่ อริยสัจ ๔ ซึ่งจะช่วยให้เรามีความเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติ และรู้จักชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง

อริยสัจ ๔

อริยสัจ แปลว่า “ความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงของพระอริยบุคคล” หมายถึง ถ้าผู้ใดสามารถรู้หรืออริยสัจ ๔ ด้วยปัญญา ผู้นั้นก็จะเป้นพระอริยบุคคลและที่ทำให้เป้นผู้ประเสริฐนั้นก็เพราะในขณะที่รู้หรืออริยสัจ ๔ ก็เลสทั้งหลายก็ถูกทำลายหายไปจากจิตของผู้ผู้นั้นด้วย คือ จิตจะมีสภาพใส สะอาด บริสุทธิ์ พนจากสภาพสามัญชนกลายเป็นพระอริยบุคคลหรือเป้นบุคคลที่ประเสริฐ อริยสัจดังกล่าวนี้ เจาชายสิทธัตถะทรงเป้นผู้คนพบหรือได้ตรัสรู้เป้นบุคคลแรกในโลก จึงทำให้พระองค์กลายเป็นพระพุทธเจ้า หรือเป้นบุคคลผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

อริยสัจ หรือจตุราริยสัจ หรืออริยสัจ ๔ เป้นหลักคำสอนหนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยบุคคล หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ มีอยู่สี่ประการ คือ

ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สภาพที่บีบคั้น กล่าวโดยย่อ ทุกข์ก็คืออุปาทานขันธ หรือขันธ ๕

สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ *กามตัณหา*-ความทะยานอยากในกาม *ภวตัณหา*-ความทะยานอยากในภพ ความอยากเป้นโน่นเป้นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยภวทิฏฐิ หรือสัสสตทิฏฐิ และ *วิภวตัณหา*-ความทะยานอยากในความปราศจากภพ ความอยากไม่เป้นโน่นเป้นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยวิภวทิฏฐิหรืออจเฉททิฏฐิ

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับตัณหาทั้ง ๓ ได้อย่างสิ้นเชิง

มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มีองค์ประกอบอยู่แปดประการ

กิจในอริยสัจ ๔

กิจในอริยสัจ คือสิ่งที่ต้องทำต่ออริยสัจ ๔ แต่ละข้อ ได้แก่

๑. **ปริยญา** - ทุกข์ ควรรู้ คือการทำความเข้าใจปัญหาหรือสภาวะที่เป็นทุกข์อย่างตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง เป็นการเผชิญหน้ากับปัญหา
๒. **ปหานะ** - สมุทัย ควรละ คือการกำจัดสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เป็นการแก้ปัญหาคือเหตุต้นตอ
๓. **สังจิกิริยา** - นิโรธ ควรทำให้แจ้ง คือการเข้าถึงภาวะดับทุกข์ หมายถึงภาวะที่ไร้ปัญหาซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย
๔. **ภาวนา** - มรรค ควรเจริญ คือการฝึกอบรมปฏิบัติตามทางเพื่อให้ถึงความดับแห่งทุกข์ หมายถึงวิธีการหรือทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมาย

กิจทั้งสี่นี้จะต้องปฏิบัติให้ตรงกับมรรคแต่ละข้อให้ถูกต้อง การรู้จักกิจในอริยสัจนี้เรียกว่ากิจญาณ

กิจญาณเป็นส่วนหนึ่งของญาณ ๓ หรือญาณทัสนะ (สังญาณ, กิจญาณ, กตญาณ) ซึ่งหมายถึงการหยั่งรู้ครบสามรอบ ญาณทั้งสามเมื่อเข้าคู่กับกิจในอริยสัจทั้งสี่จึงได้เป็นญาณทัสนะมีอาการ ๑๒ ดังนี้

๑. สังญาณ หยั่งรู้ความจริงสี่ประการว่า

นี่คือทุกข์

นี่คือเหตุแห่งทุกข์

นี่คือความดับทุกข์

นี่คือทางแห่งความดับทุกข์

๒. กิจญาณ หยั่งรู้หน้าที่ต่ออริยสัจว่า

ทุกข์ควรรู้

เหตุแห่งทุกข์ควรละ

ความดับทุกข์ควรทำให้ประจักษ์แจ้ง

ทางแห่งความดับทุกข์ควรฝึกหัดให้เจริญขึ้น

๓. กตญาณ หยั่งรู้ว่าได้ทำกิจที่ควรทำได้เสร็จสิ้นแล้ว

ทุกข์ได้กำหนดรู้แล้ว

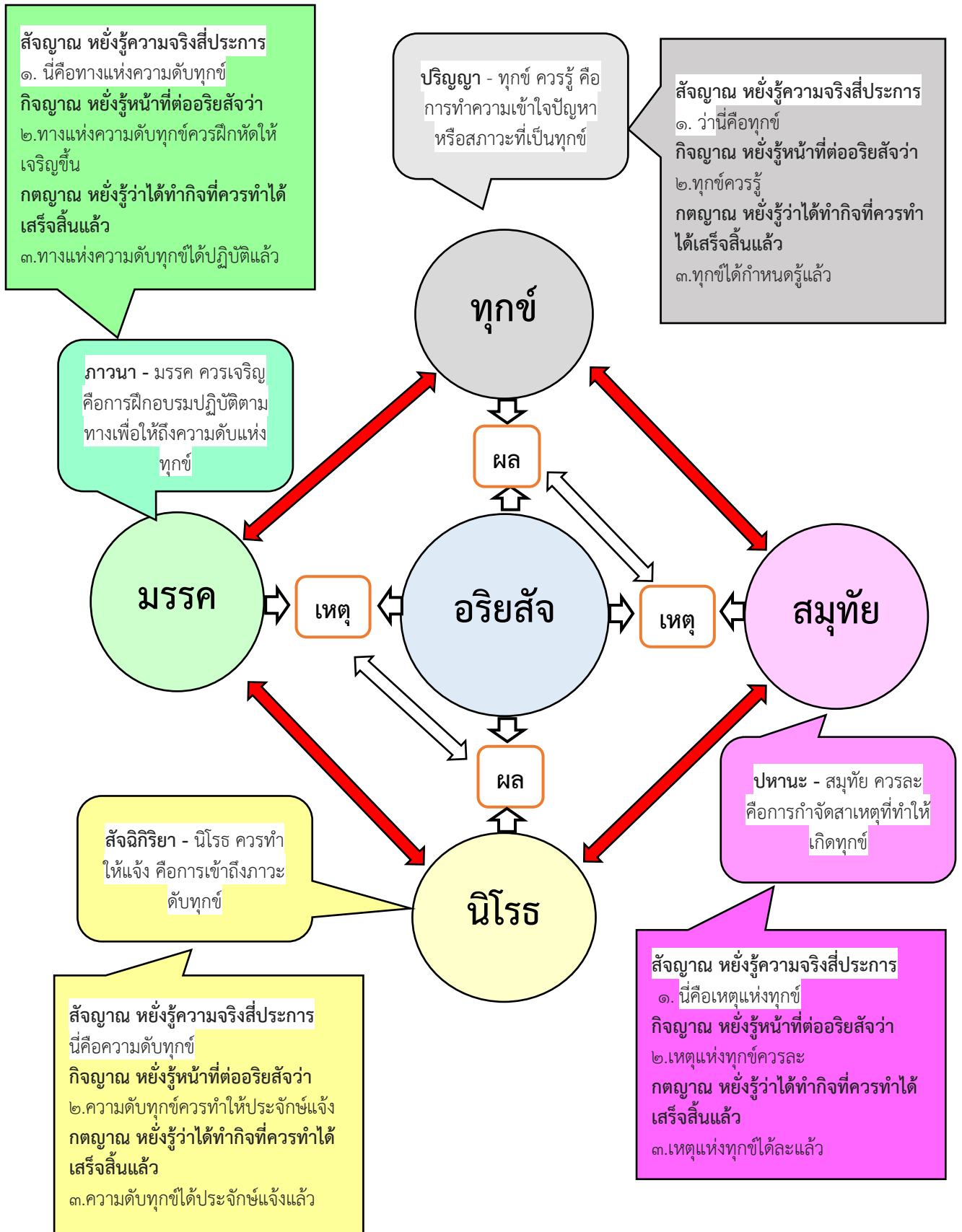
เหตุแห่งทุกข์ได้ละแล้ว

ความดับทุกข์ได้ประจักษ์แจ้งแล้ว

ทางแห่งความดับทุกข์ได้ปฏิบัติแล้ว

ความหมายของหลักธรรมอริยสัจ ๔ แต่ละขอ เพื่อจำายจึงเปนได้ดังนี้

ผังแสดงความรู้อตามหลักอริยสัจ ๔

ทุกข : ความทุกข

ทุกข์ หรือ ทุกข์ขัง (บาลี: ทุกฺข) เป็นหลักธรรมสำคัญในศาสนาพุทธ แปลว่าทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก โดยทั่วไปหมายถึง สังขารทั้งปวง อันได้แก่ ชั้น ๕ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองทุกข์

ในทางพระพุทธศาสนา การกำหนดทุกข์ถือเป็นกิจในอริยสัจ ๔ ที่ชาวพุทธต้องทำเพื่อละและปล่อยวางในลำดับต่อไปในกิจทั้งสี่ในอริยสัจ อันได้แก่ รู้ทุกข์ เพื่อค้นหาสาเหตุในการดับทุกข์ (สมุทัย) แล้วจึงตั้งจุดมุ่งหมายในการดับทุกข์ (นิโรธ) และดำเนินตามเส้นทางสู่ความดับทุกข์ (มรรค) คือสละ ละ ปล่อยวาง ไม่ยึดติดในใจด้วยอำนาจกิเลส

ทุกข์ จัดเป็นหนึ่งในชื่อเรียกที่เป็นไวพจน์ของชั้นซึ่งถูกใช้เป็นอย่างมากในพระไตรปิฎก

ทุกข์ในอริยสัจ

ทุกข์ถือเป็นความจริงอันประเสริฐข้อที่ ๑ ในอริยสัจ ๔ จึงเรียกว่าทุกข์สัจ มี ๑๑ อย่าง ได้แก่ :-

๑. **ชาติ** หมายถึง ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลงเกิด เกิดจำเพาะ ความปรากฏแห่งชั้นความได้อายุตนะครบ ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ
๒. **ชรา** หมายถึง ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หน้ย่นเป็นเกลียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ
๓. **มรณะ** หมายถึง ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความแตกทำลาย ความหายไป มฤตยู ความตาย ความทำกาละ ความทำลายแห่งชั้น ความทอดทิ้งซากศพไว้ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ
๔. **โสกะ** หมายถึง ความแห่งใจ กิริยาที่แห่งใจ ภาวะแห่งบุคคลผู้แห่งใจ ความผาก ณ ภายในความแห่งผาก ณ ภายใน ของบุคคลผู้ประกอบด้วย ความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง กระทบแล้ว
๕. **ปริเทวะ** หมายถึง ความคร่ำครวญ ความร่ำไรร่ำพัน กิริยาที่คร่ำครวญ กิริยาที่ร่ำไรร่ำพัน ภาวะของบุคคลผู้คร่ำครวญ ภาวะของบุคคลผู้ร่ำไรร่ำพัน ของบุคคลผู้ประกอบด้วย ความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์ อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว
๖. **ทุกข์ (กาย)** หมายถึง ความลำบากทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์ อันไม่ดีที่เป็นทุกข์เกิดแต่ กายสัมผัส
๗. **โทมนัส** หมายถึง ความทุกข์ทางจิต ความไม่สำราญทางจิต ความเสวยอารมณ์อันไม่ดี ที่เป็นทุกข์เกิดแต่ มโนสัมผัส (สัมผัสทางใจ นึกคิดขึ้นมา)
๘. **อุปายาส** หมายถึง ความแค้น ความคับแค้น ภาวะของบุคคลผู้แค้น ภาวะของบุคคลผู้คับแค้น ของบุคคล ผู้ประกอบด้วยความพิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือ ทุกข์ อย่างใดอย่างหนึ่ง กระทบแล้ว
๙. **ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก** หมายถึง ความประสบ ความพรั่งพร้อม ความร่วม ความระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะ (ความรู้สึกทางกาย) อันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ หรือด้วย บุคคลผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความไม่ผาสุก ปรารถนาความไม่เกษมจากโยคะ (กิเลส) ซึ่งมีแก่ผู้นั้น

๑๐. ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก หมายถึง ความไม่ประสบ ความไม่พร้อม ความไม่ร่วม ความไม่ระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หรือด้วยบุคคล ผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่เกื้อกูล ปรารถนาความผาสุก ปรารถนาความเกษม จากโยคะ คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อมาตย์ หรือ ญาติสาโลหิต ซึ่งมีแก่นุ้

๑๑. ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น หมายถึง ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่ สัตว์ผู้มีความเกิดเป็น ธรรมดา สัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา สัตว์ผู้มี โสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาสเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอนอ ขอเราไม่เพียงมีความเกิดเป็น ธรรมดา ขอความเกิดอย่ามีมาถึงเราเลย ขอเราไม่เพียงมีความแก่เป็นธรรมดา ขอความแก่อย่ามี มาถึงเราเลย ขอเราไม่เพียงมีความเจ็บเป็นธรรมดา ขอความเจ็บอย่ามีมาถึงเราเลย ขอเราไม่เพียงมี ความตายเป็นธรรมดา ขอความตายอย่ามีมาถึงเราเลย ขอเราไม่เพียงมี โสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นธรรมดา ขอโสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส อย่ามีมาถึงเราเลย สัตว์ไม่พึงได้สมความ ปรารถนา

สรุปว่าอุปาทานชั้น ๕ ทั้งหมดนั้นเองที่เป็นทุกขสัง เป็นโทษ เป็นภัยที่สุด.

ปกติแล้วเรามักเห็นว่า บางครั้งท่านใช้ความหมายของทุกขควบคู่ไปกับทุกขเวทนา, จนทำให้เข้าใจกันว่า ทุกขหมายถึงความทุกขเจ็บปวด เป็นต้น แต่หากพิจารณาตามข้อความที่ยกมานี้ จะพบว่า ใน ๑๑ ข้อนี้ มีถึง ๖ ข้อ (เกินครึ่ง) ที่ไม่ได้หมายถึงเพียงทุกขเวทนาเท่านั้น แต่หมายถึง ชั้นทั้งหมด. ๖ ข้อนี้ ได้แก่ชาติ, ชรา, มรณะ, ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก, ความพลัดพราก จากสิ่งที่รัก ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น

เมื่อว่ากันทั่วไปตามโฆหารโลกตามหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาแล้ว ในขณะที่เกิด (ปฏิสนธิขณะ) และขณะที่ตาย (จติขณะ) ของสรรพสัตว์นั้น ไม่ว่าจะเกิดและตายอย่างพิสดารผาด โผนโจนทะยานเท่าใดก็ตาม แต่ช่วงเวลาไม่ถึงเสี้ยววินาทีที่จะเกิดและตายนั้น จะไม่มีใครเกิด และ ตายอย่างมีทุกขเวทนา, และเมื่อว่าโดยปรมาตย์ให้ละเอียดลงไป การเกิดขึ้น (อุปาทานขณะ) ความ แก่ (ฐิตานุขณะ) และความตาย (ภังคานุขณะ) ของชั้น ๕ ก็ไม่ได้มีกับทุกขเวทนาเท่านั้นด้วย แต่มี กับชั้น ๕ แทบทั้งหมด. ส่วนความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก, ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ,ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น นั้นเมื่อว่าโดยตรงแล้วค้นหาจะไม่มีทุกขเวทนาเด็ดขาด. และความ ประจวบ ความพลัดพรากนั้น ก็มีกับชั้นทั้งหมด. ส่วนความปรารถนาแล้วไม่ได้สิ่งนั้นเมื่อว่าโดยตรง แล้ว ก็ไม่เกิดกับทุกขเวทนาเช่นกัน และเมื่อกล่าวโดยรวมแล้วก็ยังจัดได้ว่ามีกับชั้น ๕ ทั้งหมด ด้วยเช่นกัน.

ฉะนั้นทุกขจึงไม่ใช่แต่เพียงทุกขเวทนาเท่านั้น แต่หมายถึงชั้น ๕ ทั้งหมด ดังนั้นในพระ สูตรทั่วไป เช่น จุฬเวททีลสูตร เป็นต้น รวมถึงอรรถกถาต่างๆ เช่น อรรถกถาสติปัญญาสูตร เป็น ต้น ท่านจึงได้อธิบายให้สุขเวทนาและอเบกขาเวทนาว่าเป็นทุกขด้วย เพราะเป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนไป และเป็นสังขารธรรมเป็นต้นนั่นเอง.

นอกจากนี้ยังอาจแบ่งทุกขในอริยสัจ ๔ ได้เป็น ๒ กลุ่มคือ

สภาวะทุกข์ คือทุกข์ประจำ ทุกข์ที่มีอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่มียกเว้น ได้แก่ความเกิด ความแก่ ความตาย

ปภินณฑทุกข์ คือทุกข์จร ทุกข์ที่จรมาเป็นครั้งคราว ได้แก่ ความเศร้าโศก ความพรั้าเพื่อรำพัน ความไม่สบายใจ ความน้อยใจ ความคับแค้นใจ ความประสพกับสิ่งที่ไม่ชอบ ความพลัดพรากจากสิ่งที่ชอบ ความผิดหวังไม่ได้ตามที่ต้องการ

ความแตกต่างของความหมายในภาษาไทย

บทความนี้อาจต้องการตรวจสอบต้นฉบับ ในด้านไวยากรณ์ รูปแบบการเขียน การเรียบเรียง คุณภาพ หรือการสะกด คุณสามารถช่วยพัฒนาบทความได้

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีศัพท์ที่เกี่ยวกับทุกข์อย่างน้อย ๔ ศัพท์ ซึ่งใช้ทั่วไปในคัมภีร์และมักจะถูกเข้าใจสับสนอยู่เสมอด้วย, ๔ ศัพท์นี้ ได้แก่ ทุกข์ ทุกขเวทนา ทุกขตา และทุกขลักษณะ. ซึ่งเขียนในรูปแบบภาษาไทยได้ว่า ทุกข์ (ชั้น ๕), ทุกขเวทนา (ความรู้สึกทุกข์), ทุกขตา (ทุกขลักษณะ), และทุกขลักษณะ (ทุกขตา) จึงขอให้คำจำกัดความไว้ดังนี้ :-

๑. ทุกข์ หมายถึง ชั้น ๕

๒. ทุกขเวทนา หมายถึง เวทนาชั้น ๑ ซึ่งเป็นเพียง ๑ ในชั้นที่มีอยู่ทั้งสิ้น ๕ ประการ

๓. ทุกขตา หมายถึง อาการที่ทนดำรงอยู่ไม่ได้เลยเป็นต้นของชั้น ๕ (เป็นไวพจน์ของทุกขลักษณะ)

๔. ทุกขลักษณะ หมายถึง อาการที่หมดสิ้นไปเป็นต้นของชั้น ๕ (เป็นไวพจน์ของทุกขตา)

บรรดา ๔ คำนี้ คำว่า ทุกข์ (ทุกข์) มีใช้มากที่สุด และยังถูกเข้าใจผิดมากที่สุดอีกด้วย เพราะมักใช้แทนคำว่า ทุกขเวทนา กันตามความหมายในภาษาไทย และบางครั้งก็ยังแผลงศัพท์ไปใช้แทนคำว่าทุกขตาและคำว่าทุกขลักษณะอีกด้วย เช่น เขียนว่า ทุกขตา (ทุกข์) เป็นต้น ซึ่งที่จริงแล้ว ใช้แทนกันไม่ได้ เพราะทุกขตาหมายถึงทุกขลักษณะ แต่ทุกข์หมายถึงชั้น ๕ ที่มีทุกขลักษณะนั้น.

ความแตกต่างของทุกข์ และทุกขลักษณะ

ทุกข์ กับ ทุกขลักษณะ เป็นคนละอย่างกันเพราะเป็น ลักษณะวันตะและลักษณะ ของกันและกัน ดังนี้ :-

ทุกข์ (ทุกข์) - หมายถึง ชั้น ๕ ทั้งหมด เป็นปรมาัตถ์ เป็นสภาวะธรรม มีอยู่จริง, คำว่า"ทุกข์"เป็นคำไวพจน์ชื่อหนึ่งของชั้น ๕.

ทุกขลักษณะ (ทุกขตา,ทุกขลักษณะ) - หมายถึง เครื่องกำหนดชั้น ๕ ทั้งหมดซึ่งเป็นตัวทุกข์. *ทุกขลักษณะทำให้เราทราบได้ว่าชั้น ๕ เป็นทุกข์ บีบคั้น น่ากลัวมาก ซึ่งได้แก่ อาการความบีบคั้น บังคับให้เปลี่ยนแปลงไปอยู่เป็นเนื่องนิจของชั้น ๕ เช่น อาการที่ชั้น ๕ บีบบังคับตนจากที่เคยเกิดขึ้น ก็ต้องเสื่อมสิ้นไปเป็นชั้น ๕ อันใหม่, อาการที่ชั้น ๕ จากที่เคยมีขึ้น ก็ต้องกลับไปเป็นไม่มีอีกครั้ง เป็นต้น. และตกอยู่ภายใต้กฎธรรมดา ของ ธรรมนิยาม*

ธรรมนิยาม ๓ (กำหนดแห่งธรรมตา, ความเป็นไปอันแน่นอนโดยธรรมตา, กฎธรรมชาติ — orderliness of nature; natural law)

๑. **สพเพ สงขารา อนิจจา** (สังขารคือสังขตธรรมทั้งปวงไม่เที่ยง — all conditioned states are impermanent)

๒. **สพเพ สงขารา ทุกขา** (สังขารคือสังขตธรรมทั้งปวงเป็นทุกข์ — all conditioned states are subject to oppression, conflict or suffering)

๓. **สพเพ ธมมา อนตตา** (ธรรมคือสังขตธรรมและอสังขตธรรม หรือสังขารและวิสังขารทั้งปวงไม่ใช่ตน — all states are not-self or soulless)

หลักความจริงนี้ แสดงให้เห็นลักษณะ ๓ อย่าง ที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ ของสภาวะธรรมทั้งหลาย (ดู [๗๖] ไตรลักษณ์) พระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม หลักทั้งสามนี้ ก็คงมีอยู่เป็นธรรมดา พระพุทธเจ้าเป็นแต่ทรงค้นพบ และนำมาเปิดเผยแสดงแก่เวไนย.

นิยาม ๕ (กำหนดอันแน่นอน, ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ, กฎธรรมชาติ — orderliness of nature; the five aspects of natural law)

๑. **อุตุนิยาม** (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอณูหภูมิ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดินน้ำอากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ — physical inorganic order; physical laws)

๒. **พีชนิยาม** (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรมเป็นต้น — physical organic order; biological laws)

๓. **จิตตนิยาม** (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต — psychic law)

๔. **กรรมนิยาม** (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ — order of act and result; the law of Kamma; moral laws)

๕. **ธรรมนิยาม** (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย — order of the norm; the general law of cause and effect; causality and

สมุทัย : เหตุใหญ่ทุกข

สมุทัย แปลว่า “เหตุใหญ่ทุกขเกิด” หมายความว่า ความทุกข์ทั้งหมดในอริยสัจ (มหาสมุทฺธ ที่เกิดของชีวิต) ชีวิตเหล่านั้นมิได้เกิดขึ้นมาลอยๆ จะต้องมีส่วนเหตุบางอย่างที่ทำให้ทุกข์เกิดขึ้น พระพุทธองค์นอกจากจะทรงรู้จักตัวความทุกข์อย่างแจ่มแจ้งแล้ว ยังทรงรู้สึกถึงสาเหตุอันแท้จริงที่ทำให้เกิดความทุกข์นั้นด้วย โดยพระองค์ทรงชี้ว่า ตัณหา คือความอยากเกินพอดีที่มีอยู่ในจิตใจนั่นเอง เปนตัวเหตุใหญ่เกิดความทุกข์ ตัณหานั้นมีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. **กามตัณหา** คือ ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้ทางกามารมณ์, ฉันทะ (ความพอใจ) ราคะ (ความกำหนัด) นันทิ (ความเพลิน) ตัณหา (ความทะยานอยาก) ใดๆ มีอยู่ใน

รูป, สัตว์ย่อมเกี่ยวข้อง ย่อมติด ในรูปนั้น ด้วยฉันทราคะ เป็นต้น นั้น เพราะฉะนั้น สัตว์นั้น จึงถูกเรียกว่า "สัตว์ (ผู้ข้องติด) เป็นไปเพื่อความเพลิดเพลินใน ชั้น ๕ ความอยากได้อย่างโนนอย่างนี้ ซึ่งเกิดจากตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เช่น ตาเห็นรูปสวยงาม ก็เกิดความอยากได้ อยากได้บานสวยๆ ราคาแพง อยากได้เสื้อผ้าสวยๆ อยากได้รถยนต์คันงาม เป็นต้น ความอยากทำนองนี้เป็นความอยากในสิ่งที่รักใคร และนาพอใจ เป็นความอยากที่ไม่รูจบ เมื่อไม่ได้ตามความประสงค์ก็จะเกิดทุกข์

๒. ภาวตัณหา คือ ความทะยานอยากในภพ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยภวทัญญูหรือสัสสตทัญญู (อ่านว่า สัดสะตะทิดิ) แปลว่า ความเห็นว่าเที่ยง เป็นทัญญูที่ตรงกันข้ามกับ อจฺเฆททัญญู (ความเห็นว่าขาดสูญ) ศาสนาพุทธถือว่าทั้งสัสสตทัญญูและอจฺเฆททัญญูเป็นมิจฉาทัญญู สัสสตทัญญู เป็นลัทธิความเห็นที่มีมาก่อนสมัยพุทธกาล โดยเห็นว่าอดีตหรือตัวตนเป็นสิ่งเที่ยงแท้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ขาดสูญ แม้ตายแล้วก็เพียงร่างกายเท่านั้นที่สลายหรือตายไป แต่สิ่งที่เรียกว่าอาตมันหรืออดีตชาติ ชีวะ เจตภูติ ยังเป็นอมตะ ไม่มีวันตาย ไม่มีวันสูญ จะไปถือเอาปฏิสนธิในกำเนิดของภพอื่นต่อไป

๓. วิภวตัณหา คือ วิภวตัณหา-ความทะยานอยากในความปราศจากภพ ความอยากไม่เป็นโน่นเป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยวิภวทัญญูหรืออจฺเฆททัญญู (อ่านว่า อุดเฉทะทิดิ) แปลว่า ความเห็นว่าขาดสูญ เป็นความเห็นที่ปฏิเสธหรือตรงกันข้ามกับ สัสสตทัญญู อจฺเฆททัญญู คือความเห็นว่าสัตว์โลกทั้งปวงเมื่อตายหรือละจากอัตภาพนี้ไปแล้วก็เป็นอันขาดสูญ ไม่มีอะไรที่จะไปเกิดหรือไปปฏิสนธิในภพอื่นอีก สิ่งทีเรียกว่าอาตมัน หรืออดีตชาติ ชีวะ เจตภูติ ก็สูญไปเช่นเดียวกัน เรียกว่าขาดสูญไปทั้งหมดไม่มีอะไรเหลือให้ไปเกิดในสุคติหรือทุคติอีก อจฺเฆททัญญู มีผลกระทบต่อผู้เห็นตามนั้น คือทำให้เป็นคนประมาทขาดสติ เห็นแก่ตัว ปฏิเสธบุญบาป ปฏิเสธนรกสวรรค์ ทำอะไรโดยไม่กลัวบาปกรรม มุ่งแต่หาความสุขในกามรมณ์ เบียดเบียนแก่งแย่งกันและกัน รบราฆ่าฟันกันเพื่อความเป็นใหญ่ ใช้ชีวิตให้คุ้มค่าง่อนที่จะตายไป ความอยากไม่เป็นความอยากไม่มี จัดเป็นความอยากที่ประกอบด้วยความเบื้อหนายในสภาพที่ไปอยู่ในปัจจุบัน โดยต้องการจะหลีกเลี่ยงหนีพ้นจากสภาพนั้นไป เช่น อยากไม่เป็นคนโง่ อยากไม่เป็นคนพิการและอยากไม่เป็นคนยากจน เป็นต้น ซึ่งความอยากไม่เป็นนี้ถ้าไม่ปฏิบัติตามที่ตนต้องการแล้วก็จะทำให้เกิดทุกข์ เช่นเดียวกัน

ตัณหา คือ ความอยากทั้ง ๓ ประการนี้ ถ้าอยากจนเกินพอดี คือ ไม่ได้คำนึงถึงความเป็นไปได้หรือไม่ได้ ควรหรือไม่ควร เป็นต้น ย่อมทำให้เกิดเป็นเหตุทุกข์นำไปสู่ **อกุศลวิตก ๓** (ความตรึกที่เป็นอกุศล, ความนึกคิดที่ไม่ดี — unwholesome thoughts)

๑. กามวิตก (ความตรึกในทางกาม, ความนึกคิดในทางแสหาหรือพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยาก — thought of sensual pleasures)

๒. พยาบาทวิตก (ความตรึกในทางพยาบาท, ความนึกคิดที่ประกอบด้วยความขัดเคือง เฝงมองในแง่ร้าย — thought full of hatred or ill-will; malevolent thought)

๓. วิหิงสาวิตก (ความตรึกในทางเบียดเบียน, ความนึกคิดในทางทำลาย ทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น — thought of violence or cruelty; cruel thought)

นิโรธ : ความทุกขดับ

นิโรธ (อ่านว่า นิโรค) แปลว่า ความดับ (ทุกข์) คือความสำรอกออก, สลัดทิ้ง, ปลดปล่อย, ไม่มีเชื้อโสมุทัยอันเป็นบ่อเกิดทุกข์ได้สิ้นเชิง หมายถึง การทำลายสมุทัยและดับสมุทัยคือตัวต้นเหตุให้สิ้นไปจนไม่เกิดขึ้นได้อีกเหมือนไฟที่สิ้นเชื้อ ด้วยอำนาจการดำเนินตามมรรคจนได้บรรลุมรรคนั้นๆ

นิโรธ จัดเป็นอริยสังข์อันดับที่ ๓ ในอริยสังข์ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยภาวะคือ นิพพานนั่นเอง

นิโรธ ๕ หมายถึง ความดับกิเลส ภาวะไร้กิเลสและไม่มีทุกข์เกิดขึ้นนิโรธเป็นธรรมะที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้นิโรธ มี ๕ ประการ โดยมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก เช่น

๑. ปหาน ๕ (การละกิเลส ๕ ประการ)
๒. วิมุตติ ๕ (ความหลุดพ้น ๕ ประการ)
๓. วิเวก ๕ (ความสงัด ความปลีกออก ๕ ประการ)
๔. วิราคะ ๕ (ความคลายกำหนัด ความสำรอกได้ ๕ ประการ)
๕. โวสัสคคะ ๕ (ความสละ ความปล่อย ๕ ประการ)

นิโรธ ๕ ได้แก่

๑. **วิกขัมภณนิโรธ** ดับด้วยข่มไว้ คือ การดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญฌาน ถึงปฐมฌานขึ้นไป ย่อมข่มนิรวณไว้ได้ ตลอดเวลาที่อยู่ในฌานนั้น

๒. **ตทังคนิโรธ** ดับด้วยองค์นั้นๆ คือ ดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับ หรือธรรมที่ตรงข้าม เช่น ดับสักกายทิฏฐิด้วยความรู้ที่กำหนดแยกรูปนามออกได้ เป็นการดับชั่วคราวในกรณีนั้นๆ

๓. **สมุจเฉทนิโรธ** ดับด้วยตัดขาด คือ ดับกิเลสเสร็จสิ้นเด็ดขาด ด้วยโลกุตตรมรรค ในขณะแห่งมรรคนั้น ชื่อ สมุจเฉทนิโรธ

๔. **ปฏิปัสสัทธินิโรธ** ดับด้วยสงบระงับ คือ อาศัยโลกุตตรมรรค ดับกิเลสเด็ดขาดไปแล้ว บรรลุโลกุตตรผล กิเลสเป็นอันสงบระงับไปหมดแล้ว ไม่ต้องขวนขวายเพื่อดับอีก ในขณะแห่งผลนั้น ชื่อ ปฏิปัสสัทธินิโรธ

๕. **นิสสรณนิโรธ** ดับด้วยสลัดออกได้ หรือดับด้วยปลดปล่อยไป คือ ดับกิเลสเสร็จสิ้นแล้ว ดำรงอยู่ในภาวะที่ดับกิเลสแล้วนั้น ยังยืนตลอดไป ภาวะนั้นชื่อนิสสรณนิโรธ ได้แก่อมตธาตุ คือ นิพพาน

ความรู้หรือปัญญาที่ทำให้จิตใจของบุคคลสามารถละตัณหาได้ หรือสามารถทำลายตัณหาให้หมดไปจากจิตใจและจิตที่บรรลุนิโรธแล้ว จะมีลักษณะสกัดจากกิเลส ไม่ยึดมั่นในตัวตน รวมไปถึงไมโลภ ไมโกรธ ไมหลงอีกด้วย คงเหลือแต่ธรรมชาติของความสงบสุขอย่างยิ่ง ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกสภาวะอย่างนี้ว่า “นิพพาน” ซึ่งได้มาด้วยการเจริญ

ภาวนา ๔ (การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา : cultivation; training; development)

๑. กายภาวนา (การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทริยทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ : physical development)

๒. สីลภาวนา (การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน : moral development)

๓. จิตภาวนา (การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น : cultivation of the heart; emotional development)

๔. ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา : cultivation of wisdom; intellectual development)

ในบาลีที่มานี้ ท่านแสดงภาวนา ๔ นี้ ในรูปที่เป็นคุณบทของบุคคล จึงเป็น ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา (ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว) บุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์

มรรค : ขอปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

มรรค (สันสกฤต: มรรค; บาลี: มคฺค) คือ หนทางสู่ความดับทุกข์ เป็นหนึ่งในอริยสัจ ๔ จึงเรียกอีกอย่างว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๘ ประการ (อัฐมรรค)

เนื้อหา

ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ อัฐมรรคนี้เป็นทางสายกลาง[๑] คือเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น[๒]

ตามวิภังคสูตร พระพุทธเจ้าทรงอธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้[๓]

๑. สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) หมายถึง ความรู้ในอริยสัจ ๔
 ๒. สัมมาสังกัปปะ (ความคิดที่ถูกต้อง) หมายถึง ความคิดในการออกจากกาม ความไม่พยาบาท และการไม่เบียดเบียน
 ๓. สัมมาวาจา (วาจาที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากการพูดเท็จ หยาบคาย ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ
 ๔. สัมมากัมมันตะ (การปฏิบัติที่ถูกต้อง) หมายถึง เจตนาละเว้นจากการฆ่า การเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ และการประพฤตินอกในกาม
 ๕. สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากมิจฉาชีพ
 ๖. สัมมาวายามะ (ความเพียรที่ถูกต้อง) หมายถึง สัมมัตถิการ ๔ คือ ความพยายามป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด ละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำกุศลที่ยังไม่เกิด และดำรงรักษาอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว
 ๗. สัมมาสติ (การมีสติที่ถูกต้อง) หมายถึง สติปัญญา ๔
 ๘. สัมมาสมาธิ (การมีสมาธิที่ถูกต้อง) หมายถึง ฌาน ๔
- ในจุฬาทลลสูตร พระพุทธเจ้าทรงจัดสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้าใน สीलขันธ ทรงจัดสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ทรงจัดเข้าในสมาธิขันธ และทรงจัด สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ เข้าในเป็นปัญญาขันธ

หลักธรรมควรเจริญ

สัทธรรม ๓

สัทธรรม ๓ (ธรรมอันดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของสัตบุรุษ, หลักหรือแก่นศาสนา — good law; true doctrine of the good; essential doctrine)

๑. **ปริยัตติสัทธรรม** (สัทธรรมคือคำสั่งสอนจะต้องเล่าเรียน ได้แก่พุทธพจน์ — the true doctrine of study; textual aspect of the true doctrine; study of the Text or Scriptures)

๒. **ปฏิปัตติสัทธรรม** (สัทธรรมคือปฏิบัติจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ อัฐังคิกมรรค หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา — the true doctrine of practice; practical aspect of the true doctrine)

๓. **ปฏิเวธสัทธรรม** (สัทธรรมคือผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน — the true doctrine of penetration; realizable or attainable aspect of the true doctrine)

ข้อ ๓ คือ ปฏิเวธสัทธรรม บางแห่งเรียก อธิคมสัทธรรม มีความหมายอย่างเดียวกัน.

วุฑฒิธรรม ๔

วุฑฒิ หรือ วุฑฒิธรรม ๔ (ธรรมเป็นเครื่องเจริญ, คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม - virtues conducive to growth)

๑. สัมปยุตตสังสวะ (คบหาสัตบุรุษ, เสวนาท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ - association with a good and wise man)

๒. สัทธัมมัสสวนะ (ฟังสัทธรรม, เอาใจใส่เล่าเรียน หาความรู้จริง - listening to the good teaching)

๓. โยนิโสมนสิการ (ทำในใจโดยแยบคาย, คิดหาเหตุผลโดยถูกวิธี - critical reflection)

๔. ธรรมานุธรรมปฏิบัติ (ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม, ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามหลักคือให้สอดคล้องพอดีตามขอบเขตความหมายและวัตถุประสงค์ที่สัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นๆ, นำสิ่งที่ได้เล่าเรียนและตรัสรู้อันเห็นแล้วไปใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมายของสิ่งนั้นๆ - the practice in accord of all levels and aspects of the Dharma; practice in perfect conformity to the Dharma or to the principle)

ธรรมหมวดนี้ ในบาลีที่มาก เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อ ปัญญาวุฑฒิ คือ เพื่อความเจริญงอกงามแห่งปัญญา (virtues conducive to growth in wisdom)

พละ ๕

พละ ๕ (ธรรมอันเป็นกำลัง — power)

๑. สัทธา (ความเชื่อ — confidence)

๒. วิริยะ (ความเพียร — energy; effort)

๓. สติ (ความระลึกได้ — mindfulness)

๔. สมาธิ (ความตั้งจิตมั่น — concentration)

๕. ปัญญา (ความรู้ทั่วชัด — wisdom; understanding)

ธรรม ๕ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ (ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน — controlling faculty) ที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน คือเป็นเจ้าการ ในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงตามลำดับ ที่เรียกว่า พละ เพราะความหมายว่า เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง ซึ่งความไร้ศรัทธาเป็นต้น แต่ละอย่าง จะเข้าครอบงำไม่ได้

พละหมวดนี้เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง

อุบาสกธรรม ๕

อุบาสกธรรม ๕ (ธรรมของอุบาสกที่ดี, สมบัติหรือองค์คุณของอุบาสกอย่างเยี่ยม — qualities of an excellent lay disciple)

๑. มีศรัทธา (to be endowed with faith)

๒. มีศีล (to have good conduct)

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล คือ มุ่งหวังจากการกระทำและการงาน มิใช่จากโชคลางและสิ่งที่ตื่นกันว่าขลังศักดิ์สิทธิ์ (not to be superstitious, believing in deeds, not luck)

๔. ไม่แสวงหาทักษิณีย์ภายนอกหลักคำสอนนี้ คือ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา (not to seek for the gift-worthy outside of the Buddha's teaching)

๕. กระทำความสนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้น คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (to do his first service in a Buddhist cause)

ธรรม ๕ อย่างนี้ ในบาลีที่มาเรียกว่า ธรรมของอุบาสกัตถ์ (อุบาสกแก้ว) หรือ อุบาสกปทุม (อุบาสกดอกบัว)

การสงเคราะห์บุตร ปุตตะ สังคะโห

๑ เป็นมารดา บิดา ทำหน้าที่

ให้บุตรมี พำนัก เป็นหลักแหล่ง

ส่งเสริมบุตร ธิดาตน กุศลแรง

ย่อมส่องแสง เพิ่มพูน ตระกูลวงศ์ ๑๐๐

คำว่าบุตรนั้น มีอยู่ ๓ ประเภทได้แก่

๑. อภิชาติบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเหนือกว่าบิดา มารดา

๒. อนุชาติบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเสมอบิดา มารดา

๓. อวชาติบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถต่ำกว่าบิดา มารดา

การที่เราเป็นพ่อ เป็นแม่ของบุตรนั้น มีหน้าที่ที่ต้องให้กับลูกของเราคือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

๒. ปลุกฝัง สนับสนุนให้ทำความดี

๓. ให้การศึกษาหาความรู้

๔. ให้ได้คู่ครองที่ดี (ใช้ประสพการณ์ของเราให้คำปรึกษาแก่ลูก ช่วยดูให้)

๕. มอบทรัพย์ให้ในโอกาสอันควร (การทำพินัยกรรม ก็ถือว่าเป็นสิ่งถูกต้อง)

การสงเคราะห์ภรรยาหรือสามี ทารัสสะ สังคะโห

๑ มีคู่ครอง ต้องไม่ทำให้ซ้ำจิต

จะพามาผิด ไปข้าง ทางผุยมง

ต้องสงเคราะห์ แก่กัน ให้มันคง

รักรื่นยง ด้วยกัน ถึงวันตาย ๐๓

เมื่อว่าด้วยเรื่องคนที่จะมาเป็นคู่ครองของชาย หรือที่เรียกว่าจะมาเป็นภรรยา นั้น ในโลกนี้ ท่านแบ่งลักษณะของภรรยาออกเป็น ๗ ประเภทได้แก่

๑. **วธภรรยา** หมายถึงภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต เป็นพวกที่มีจิตใจคิดไม่ดี ชอบทำร้าย ชอบด่า ทอสาปแช่ง คิดฆ่าสามี หรือมีชู้กับชายอื่น
๒. **โจริภรรยา** หมายถึงภรรยาเสมอด้วยโจร เป็นคนล้างผลาญ สร้างหนี้สิน หาได้เท่าไรก็ไม่พอ หรือเอาเรื่องในบ้านไปโพทนาให้คนข้างนอกรับรู้ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง
๓. **อัยยาภรรยา** หมายถึงภรรยาเสมอด้วยนาย เป็นคนชอบข่มสามีให้อยู่ในอำนาจ ไม่ให้เกียรติสามี เมื่ออยู่ต่อหน้าผู้อื่นชอบสั่งการเอาแต่ใจตัวเอง เห็นสามีเป็นคนไร้ความสามารถแต่ตัวเองเป็นผู้นำ
๔. **มาตาภรรยา** หมายถึงภรรยาเสมอด้วยแม่ คือผู้ที่มีความรักต่อสามีอย่างสุดซึ้ง ไม่เคยทอดทิ้งแม้ยามทุกข์ยาก ป่วยไข้ ไม่ทำให้มีเรื่องสะเทือนใจ
๕. **ภคินีภรรยา** หมายถึงภรรยาเสมอด้วยน้องสาว คือผู้ที่มีความเคารพต่อสามีในฐานะพ่อบ้าน แต่ขัดใจกันบ้างตามประสาคนใกล้ชิดกันแล้วก็ให้อภัยกัน โดยไม่คิดพยาบาท เดินตามแนวทางของสามี ต้องฟังพาสามี
๖. **สขีภรรยา** หมายถึงภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ต่างคนต่างก็มีอะไรที่เหมือนกัน ความสามารถพอกัน ไม่จำเป็นต้องพึ่งพากัน ไม่ค่อยยอมกัน เป็นตัวของตัวเอง แต่ก็รักกันและช่วยเหลือกันโดยต่างคนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง
๗. **ทาสีภรรยา** หมายถึงภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ คือภรรยาที่อยู่ภายใต้คำสั่งสามีโดยไม่มีข้อโต้แย้ง สามีเป็นผู้เลี้ยงดู สั่งอะไรก็ทำอย่างนั้น แม้จะไม่เห็นด้วยก็ไม่ออกความเห็น อดทนทำงานตามหน้าที่ตามแต่สามีจะสั่งการ แม้ถูกดุด่า เขียนตีก็ยังทนอยู่ได้โดยไม่โต้ตอบ ท่านว่าคนที่จะมาเป็นสามี ภรรยาได้ดีหรือคู่สร้างคู่สมนั้นควรต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑. **สมสัทธา** คือมีศรัทธาเสมอกัน

๒. **สมศีลา** คือมีศีลเสมอกัน

๓. **สมจาคะ** คือมีการเสียสละเหมือนกัน

๔. **สมปัญญา** คือมีปัญญาเสมอกัน

เมื่อได้แต่งงานกันแล้ว แต่ละฝ่ายก็มีหน้าที่ที่ต้องทำดังนี้ สามีมีหน้าที่ต่อภรรยาคือ

๑. **ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา** คือการแนะนำเปิดเผยว่าเป็นภรรยา ไม่ปิดบังกับผู้อื่น และให้เกียรติภรรยาในการตัดสินใจเรื่องต่างๆด้วย

๒. **ไม่ดูหมิ่น** คือไม่ดูถูกภรรยาเมื่อทำไม่เป็น ทำไม่ถูก หรือเรื่องชาติตระกูล การศึกษาว่าต่ำต้อยกว่าตน แต่ต้องสอนให้

๓. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา คือการไปมีเมียน้อยนอกบ้าน เลี้ยงต้อย หรือเที่ยวเตร่หาความสำราญกับหญิงบริการ

๔. มอบความเป็นใหญ่ให้ในบ้าน คือการมอบฐานะทางบ้านให้กับภรรยาจัดการ รับฟังและทำตามความเห็นของภรรยาเกี่ยวกับบ้าน

๕. ให้เครื่องแต่งตัว คือให้ความสุขกับภรรยาเรื่องการแต่งตัวให้พอดี เพราะสตรีเป็นผู้รักสวยรักงามโดยธรรมชาติ

ฝ่ายภรณรยาก็มีหน้าที่ต้องตอบแทนสามีคือ

๑. จัดการงานดี คืองานบ้านการเรือนต้องไม่บกพร่อง ดูแลด้านความสะอาด ทำนุบำรุงรักษา ด้านโภชนาการให้เรียบร้อยดี

๒. สงเคราะห์ญาติสามีดี คือให้ความเอื้อเฟื้อญาติฝ่ายสามี เท่าที่ตนมีกำลังพอทำได้ ไม่ได้หมายถึงเรื่องทรัพย์สินเงินทองอย่างเดียว

๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี คือไม่คบชู้ หรือปันใจให้ชายอื่น ซื่อสัตย์ต่อสามีคนเดียว

๔. รักษาทรัพย์ให้อย่างดี คือรู้จักรักษาทรัพย์สินไว้ไม่ให้หมดไปด้วยความสิ้นเปลือง แต่ก็ไม่ถึงกับตระหนี่

๕. ขยันทำงาน คือไม่เกียจคร้านเอาแต่ออกงาน นอน กิน หรือเที่ยวแต่อย่างเดียว ต้องทำงานบ้านด้วย

สันตภูริ จะ

๑ ความสันโดษ พอใจ ในสิ่งของ เช่นเงินทอง ของตน แม้อันหลาย
เมื่อมีน้อย จ่ายน้อย ค่อยสบาย ความจนหาย เลยลับ กลับมั่งมี ๑๐๐

คำว่าสันโดษไม่ได้หมายถึงการอยู่ลำพังคนเดียวอย่างเดียวก็ทำไม่ แต่หมายถึงการพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ในของของตัว ซึ่งท่านได้ให้นิยามที่เป็นลักษณะของความสันโดษเป็นดังนี้ คือ

๑. ยถาลภสันโดษ หมายถึงความยินดีตามมีตามเกิด คือมีแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น เป็นอยู่อย่างไรรู้จักพอจะพอใจ ไม่คิดน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่

๒. ยถาพลสันโดษ หมายถึงความยินดีตามกำลัง เรามีกำลังแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น ตั้งแต่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบารมี หรือกำลังความสามารถ เป็นต้น

๓. ยถาสารูปสันโดษ หมายถึงความยินดีตามควร ซึ่งโยงไปถึงความพอเหมาะพอควรในหลายๆเรื่อง เช่น รูปลักษณะของตนเอง และรวมทั้งฐานะที่เราเป็นอยู่

ใบกิจกรรมที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔

จุดประสงค์การเรียนรู้ วิเคราะห์องค์ประกอบของหลักธรรมอริยสัจ ๔ ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๖ บ.จ.๕
คำชี้แจง ให้นักเรียนวิเคราะห์องค์ประกอบของหลักธรรมตามที่กำหนดดังต่อไปนี้ (ได้.....คะแนน)

ชื่อ.....นามสกุล.....ห้อง ม.๖/.....เลขที่.....

๑. อริยสัจ ๔ มีความหมายแปลว่าอย่างไร

ตอบ.....
.....

๒. อริยสัจ ๔ ประกอบด้วยหลักหัวข้อธรรมว่าด้วยเรื่องใดบ้าง

ตอบ.....

๓. การที่ชีวิตมนุษย์มีการเบียดเบียน บีบคั้น ซึ่งกันและกัน จนทำให้ทนต่อสภาวะนั้นทนได้ยาก จัดเป็นองค์ประกอบใดของชีวิต มีลักษณะเช่นไร

ตอบ.....

๔. สมุทัย เหตุแห่งความทุกข์ เกิดขึ้นด้วยเหตุใด ไตแก อะไรบ้าง

..... ประการ คือ

๔.๑ หมายถึง

๔.๒ หมายถึง

๔.๓ หมายถึง

๕. การดับตัณหาให้สิ้นไป จัดเป็นองค์ประกอบในข้อใดของหลักธรรมอริยสัจ ๔ แล้วดับอะไรได้ มีลักษณะอย่างไร

ตอบ.....

๖. หากมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดทุกข์ นักเรียนจะมีข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้อย่างไรบ้าง

ตอบ

.....
.....
.....
.....

ใบกิจกรรมที่ ๒

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔

จุดประสงค์การเรียนรู้ เลือกใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ ในการแก้ปัญหาตามสถานการณ์ได้

คำชี้แจง ให้นักเรียนนำหลักธรรมอริยสัจ ๔ มาอธิบายภาพตามสถานการณ์ที่กำหนด

(ขอละ ๕ คะแนน)

๑. บุคคลในภาพมีแนวปฏิบัติตามหลักธรรมใด อย่างไรบ้าง

ตอบ.....
.....
.....
.....
.....

๒. จากสถานการณ์ต่อไปนี้ นักเรียนคิดว่าบุคคลในภาพมีการดำเนินชีวิตโดยมีหลักธรรม
ข้อใดบ้าง

เด็กไทยคว้า ๑ ทอง ๓ เงิน ๒ ทองแดง คณิตศาสตร์โอลิมปิกปี ๖๔

ในปีนี้ ทีมผู้แทนประเทศไทยทำคะแนนรวมได้ ๑๒๑ คะแนน นับเป็นลำดับที่ ๑๖ จาก ๑๐๗ ประเทศ โดยประเทศที่ทำคะแนนได้สูงสุดลำดับที่ ๑, ๒ และ ๓ คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน รัสเซีย และเกาหลีใต้

(พิจารณาคำตอบของนักเรียนโดยให้อยู่ในดุลยพินิจของครูผู้สอน)

ตอบ.....

.....

.....

.....

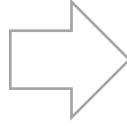
.....

.....

แบบบันทึกการคิดแบบอริยสัจ ๔

๑. กำหนดปัญหา ของชีวิต

.....
.....
.....
.....

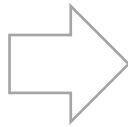

๑. ข้อมูลที่รวบรวมปัญหาได้

.....
.....
.....
.....

๒. จัดระบบที่มาของข้อมูล

.....
.....
.....
.....

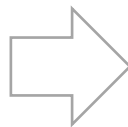

๒. ตั้งสมมุติฐานเหตุของปัญหา

.....
.....
.....
.....

๓. กำหนดแก้ปัญหา ของชีวิต ให้ได้

.....
.....
.....
.....

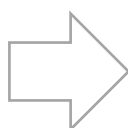

๓. กำหนดแก้ปัญหา ของชีวิต ได้แล้วผลคือ

.....
.....
.....
.....

๔. สรุปอ้างอิงวิธีการแก้ปัญหา

.....
.....
.....
.....

๔. สรุปอ้างอิงขั้นตอนการแก้ไข้ปัญหา

.....
.....
.....
.....

ใบกิจกรรมที่ ๓

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักธรรมอริยสัจ ๔

คำชี้แจง เมื่อนักเรียนทำกิจกรรมตามใบกิจกรรม แบบรายบุคคล หรือ แบบกลุ่ม แล้วแต่พระ
อาจารย์จะสั่ง เช่น

ให้นักเรียนเขากลุ่ม แบบกลุ่ม

ตามที่กำหนดไว้ กลุ่มละประมาณ ๔ - ๕ คน แล้วทำกิจกรรมดังต่อไปนี้

๑. นักเรียนแลกเปลี่ยนผลการคิดของตนกับสมาชิกในกลุ่ม โดยแต่ละคนอ่านรายงานผล
การปฏิบัติงานของตนจากใบงานที่ ๑ ให้สมาชิกในกลุ่มฟัง ขณะที่สมาชิกคนหนึ่งกำลังเสนอ
ผลการคิดให้สมาชิกที่เหลือฟังพร้อมทั้งจดบันทึกประเด็นสำคัญไว้ในกระดาษที่แจกให้

๒. เมื่อแลกเปลี่ยนผลการปฏิบัติงานกันครบทุกคนในกลุ่มแล้ว ให้แต่ละคนเปรียบเทียบว่า
ผลการคิดของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มนั้นเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร พร้อมทั้งพิจารณาดูว่า
ทำไมผลการคิดของเพื่อนจึงเหมือนหรือแตกต่างจากเรา

๓. ให้แต่ละคนนำผลการคิดของตนนั้นเสนอต่อกลุ่มอีกครั้ง แล้วช่วยกันอภิปรายภายในกลุ่ม
เพื่อหาข้อสรุปที่สมเหตุสมผลที่สุด

คำชี้แจง ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลการสรุปของกลุ่มย่อยต่อกลุ่มใหญ่ โดยให้แต่ละคน
พิจารณาและอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับข้อสรุปและเหตุผลของแต่ละกลุ่มอีกครั้ง

๑. อะไรน่าจะเป็นข้อสรุปที่สมเหตุสมผล

๒. นักเรียนได้เปลี่ยนแปลงข้อสรุปในแต่ละประเด็นของนักเรียนบางหรือไม่ เพราะเหตุใด

๓. จากกิจกรรมครั้งนี้ นักเรียนได้ขอคิดอะไรบาง